

Kdy použít obchodní zákoník a kdy jen občanský zákoník I

Posouzení, zda se závazkový vztah řídí výlučně ustanoveními občanského práva, anebo přednostně normami práva obchodního, má pro zúčastněné subjekty zásadní význam. Podcenění otázky, nakolik je daný vztah podřízen obchodnímu zákoníku, může vyvolat závažné právní důsledky, jako jsou dřívější promlčení práva, neplatnost smlouvy či klíčových smluvních ujednání, nenabytí vlastnického práva aj.

Obchodní závazkové vztahy, podřízené přednostně ustanovením obchodního zákoníku, vyznačují se od občanských, jež se řídí výlučně právem občanským, bezpočet specifik. Některá mohou být pro účastníky příznivá, jiná naopak. Posouzení, do které kategorie vztah spadá, má důsledky pro jeho vznik, zánik, ale zejména obsah.

Posouzení právního vztahu jako obchodního má význam rovněž z hlediska vymezení věcné působnosti soudů. Zatímco k projednání sporů vzniklých ze vztahů podřízených výlučně občanskému zákoníku je v prvním stupni příslušný zásadně okresní soud, spory z obchodních závazkových vztahů projednávají v první instanci (vyjma zákonem stanovených případů) soudy krajské (viz § 9 občanského soudního řádu).

VYBRANÉ ZVLÁŠTNOSTI V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ OBCHODNÍCH ZÁVAZKOVÝCH VZTAHŮ

Obchodní zákoník klade na řadu právních úkonů méně přísné požadavky, než činí občanský zákoník. Zamýšlené účinky tak v režimu obchodního zákoníku vyvolají též úkony, jež by v občanskoprávním vztahu bylo nutné posoudit jako neplatné pro nedostatek předepsaných obsahových náležitostí.

Smlouva o smlouvě budoucí uzavřená podle § 50a občanského zákoníku vyžaduje ke své platnosti, aby se strany dohodly na podstatných náležitostech budoucí smlouvy. Podle § 289 odst. 1 obchodního zákoníku stačí, vymezí-li strany předmět budoucí smlouvy obecným způsobem. V podrobnostech viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 12. srpna 1998,

Platnost **uznání dluhu** váže občanský zákoník v § 558 na specifikaci důvodu a výše dluhu. U obchodních závazkových vztahů postačí, je-li závazek dostatečně identifikován jiným způsobem (§ 323 odst. 1 obchodního zákoníku). Viz k tomu např. závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. srpna 2005, sp. zn. 32 Odo 811/2004.

V důsledku rozdílné právní úpravy náležitostí kupní smlouvy se liší možnost stran odkázat ve smlouvě, pokud jde o **určení částky ceny**, na budoucí znalecký posudek. Civilní senát č. 22 Nejvyššího soudu ČR pro oblast občanskoprávních vztahů dovodil, že smlouva, která takto odkazuje, je neurčitá, a tudíž neplatná. Viz k tomu rozhodnutí z 28. ledna 2003, sp. zn. 22 Cdo 1625/2002. Obchodní senát č. 29 Nejvyššího soudu ČR takovou možnost v obchodních závazkových vztazích připouští. Viz např. jeho rozhodnutí ze dne 27. března 2002, sp. zn. 29 Odo 159/2002.

Obecná promlčecí doba je v obchodním zákoníku delší, než kolik stanoví občanský zákoník, a činí čtyři roky - § 397 obchodního zákoníku (oproti zásadně třem letům vyplývajícím z § 101 občanského zákoníku). Mylné přesvědčení žalobce o tom, že vztah podléhá obchodnímu zákoníku, tak může zmařit úspěch žaloby. Viz např. skutkové okolnosti případu, k němuž se váže rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. dubna 2007, sp. zn. 32 Odo 1138/2007. Zásadního významu nabývá v praxi **otázka délky promlčecí doby u nároků z bezdůvodného obohacení**, když obecné občanské právo (§ 107 odst. 1 občanského zákoníku) stanoví promlčení těchto nároků již po uplynutí subjektivní lhůty dvou let od okamžiku, kdy se oprávněný dozvěděl, že došlo k bezdůvodnému obohacení a kdo se na jeho

ode dne, kdy k obohacení došlo. Pro oblast obchodněprávních vztahů velký senát Nejvyššího soudu ČR dovodil, že promlčení nároků z bezdůvodného obohacení, které nastalo po odpadnutí smlouvy podřízené obchodnímu právu, se řídí obchodním zákoníkem; platí tedy obecná čtyřletá promlčecí doba. Viz k tomu rozhodnutí z 18. června 2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002. Malý obchodní senát č. 29 v rozhodnutí z 27. srpna 2003, sp. zn. 29 Odo 813/2001, poté uvedené závěry vztáhl též na bezdůvodné obohacení v případě, že strany plnily na základě smlouvy, která platně nevznikla, pokud by ale platná byla, řídila by se obchodním zákoníkem.

Na rozdíl od obecného občanského práva **obchodní zákoník připouští nabytí vlastnického práva od neoprávněného**. Dojde-li k převodu odcizeného zboží v rámci obchodního závazkového vztahu, stane se nabyvatel přesto vlastníkem zboží, byl-li v době převodu v dobré víře, že převodci svědčí právo s věcí disponovat. Obecné právo občanské chrání dobrou víru nabyvatele pouze v rámci institutu vydržení. K tomu ale u věcí movitých dochází až po třech letech od nabytí, přičemž dobrá víra držitele musí trvat po celou tuto dobu (§ 134 odst. 1 občanského zákoníku). Otázka právního režimu vztahu, na jehož základě došlo k předání zboží, tak mívá v praxi zásadní důsledky z hlediska nabytí vlastnictví ke zboží. Lze odkázat např. na skutkový základ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 30. září 2004, sp. zn. 32 Odo 671/2003, či z 19. října 2005, sp. zn. 33 Odo 821/2004.

Zásadní odlišnosti mezi občanským a obchodním právem tkví též v rozdílné koncepci odpovědnosti. Zatímco **občanský zákoník staví na principu subjektivní odpovědnosti (za zavinění)**, obchodní zákoník vychází z **konceptu odpovědnosti objektivní**. Není-li sjednáno jinak, porušitel obchodněprávní povinnosti odpovídá za škodu způsobenou v příčinné souvislosti s tímto porušením, i když nejednal ani s nevědomou nedbalostí. Obchodní zákoník připouští nanejvýš možnost liberace důkazem o existenci okolností vylučujících odpovědnost (§ 374).

Rozdílná je rovněž koncepce odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti zajištěné smluvní pokutou. Prokáže-li dlužník v občanskoprávním vztahu, že porušení nezavinil, věřiteli nevznikne nárok na smluvní pokutu (§ 545 odst. 3 občanského zákoníku). **Dlužník obchodněprávní povinnosti musí platit smluvní pokutu i tehdy, bránila-li mu v jejím splnění neodvratitelná a nepředvídatelná překážka**,

záköníku. Obě citovaná ustanovení jsou nicméně dispozitivní, strany se tudíž mohou dohodnout jinak.

Právní úprava **odstoupení od smlouvy** obsažená v občanském zákoníku vychází z koncepce, podle níž odstoupením smlouva zaniká *ex tunc*, tj. zpětně ke dni uzavření. Po účinnosti odstoupení se tudíž na smlouvu hledí, jako by nikdy nevznikla. Proti tomu staví obchodní zákoník systém, ve kterém se smlouva odstoupením ruší s účinky *ex nunc*. Odstoupení od smlouvy se tedy nedotýká doby před odstoupením; i po něm se na smlouvu hledí, jako by v této době existovala. Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze 17. února 2005, sp. zn. 32 Odo 372/2004. Rozdílně oba kodexy řeší též práva a povinnosti (bývalých) smluvních stran po odstoupení od smlouvy.

VĚTŠÍ AUTONOMIE VŮLE V OBCHODNÍM ZÁKONÍKU

Obchodní zákoník přiznává stranám smluvních vztahů vyšší míru autonomie vůle než zákoník občanský.

Účastníci obchodního závazkového vztahu si např. mohou dohodnout výši úroků z prodlžení odchýlně od předpisů občanského práva. Ve vztazích podřízených občanskému zákoníku taková dohoda není přípustná, a tudíž platná, i kdyby účastníci sjednali úrok jinak přiměřený; věřiteli vznikne nárok vždy jen na úrok z prodlžení stanovený vládním nařízením č. 142/1994 Sb. Posledně uvedený závěr plyne z judikatury Nejvyššího soudu ČR, která dovodila kogentní povahu občanskoprávní úpravy výše úroků z prodlžení. Viz např. rozhodnutí ze 17. března 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003.

Dohodnou-li strany **nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu**, může soud v obchodních závazkových vztazích pokutu snížit (§ 301 obchodního zákoníku). Jak potvrzuje judikatura Nejvyššího soudu ČR, v občanskoprávních vztazích soudy takové moderační právo nemají. Viz např. rozhodnutí ze dne 11. srpna 2005, sp. zn. 33 Odo 875/2005. **Nepřiměřená výše smluvní pokuty tak má v občanskoprávních vztazích za následek neplatnost celého ujednání o smluvní pokutě** (oprávněnému nevznikne nárok ani na tu část sjednané smluvní pokuty, kterou by bylo možné hodnotit jako přiměřenou). Ve vztazích, které se řídí obchodním zákoníkem, se taková dohoda naopak posoudí jako platná (není-li dán jiný důvod neplatnosti), soud však nepřiměřeně vysokou částku smluvní pokuty zpravidla sníží (nebyla-li dosud uhradena, popř. nezaničila-li povinnost k její úhradě započtením

ho soudu mimo osobní potřebu žalované, nelze dovodit, že účastníkům bylo zřejmé, že se tato koupě týkala podnikatelské činnosti žalované a že se mezi účastníky jednalo o závazkový vztah mezi podnikateli ve smyslu § 261 odst. 1 obč. zák. Námitka dovolatelky, že při předmětné koupi neuvedla svoje identifikační číslo podnikatelky, je relevantní...“

Právně významné jsou ale též obecné úvahy Nejvyššího soudu ČR v citovaném rozhodnutí, které přece jen pomáhají řešit nejasnost ohledně uvádění identifikačních čísel podnikatelů ve smlouvě. Nejvyšší soud ČR totiž v odůvodnění tohoto rozhodnutí pokračoval: „Byť označení účastníků včetně jejich identifikačního čísla ve smlouvě nedává bez dalšího odpověď na otázku, zda při vzniku závazkového vztahu bylo mezi účastníky zřejmé, že se týká jejich podnikatelské činnosti, je při uzavírání smluv v praxi ustálenou praxí, že podnikatelé při uzavírání smlouvy dají ve smyslu § 261 odst. 1 obč. zák. najevo, že závazkový vztah se týká jejich podnikatelské činnosti, právě i tím, že uvedou své identifikační číslo, čímž zároveň odliší nákup věci, kterou si opatřují pro svoji osobní potřebu...“

Lze tedy shrnout, že jakkoliv uvedení identifikačního čísla podnikatele nemusí být samo

o sobě spolehlivým indikátorem souvislosti navazovaného vztahu s podnikáním jeho účastníka, neuvedení tohoto čísla může naopak určujícím způsobem indikovat právě to, že vztah s tímto podnikáním souviset nemá (byť lze pochybovat, zda v daném případě tuto indikaci přece jen nebylo spravedlivější vyvodit z ostatních okolností případu, jak učinily soudy nižšího stupně, již proto, že citovaným závěrem se Nejvyšší soud ČR postavil na stranu neplatičky; představa, kterák hamižná hostinská nakupuje 2500 káčat a plný nákladák krmiva pro vlastní potřebu, je trochu úsměvná). Má-li být naopak vztah mezi dvěma podnikateli podřízen režimu obchodního zákoníku, je lépe uvádění identifikačních čísel podnikatele doporučit, a to (není-li souvislost s podnikáním jinak nepochybná) pokud možno v kombinaci s dalšími skutečnostmi, které takovou souvislost blíže ozřejmí (v krajním případě např. s prohlášením dotčeného účastníka).

Petr Čech

právník, odborný asistent,
katedra obchodního práva PF UK, Praha

II. část příspěvku bude uveřejněna v čísle 1/2008.

Sídlo právnických osob

Každý právní subjekt musí být přesně identifikován. Jednak aby mohl být přesně určen a zároveň aby mohl být nezaměnitelně odlišen od jiných subjektů práv a povinností. Mezi základní identifikační znaky právnické osoby patří její sídlo, jež musí být určeno již při jejím založení v zakladatelském dokumentu.

Existence právnické osoby je bez sídla vyloučena, sídlo může mít každá právnická osoba pouze jedno a jen v jednom určitém místě.¹⁾

Generální právní úprava sídla právnických osob je po novele zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obchodní zákoník“), provedené zákonem č. 501/2001 Sb., s účinností od 31. 12. 2001 obsažena v § 19c zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“), a platí zásadně pro všechny právnické osoby, nestanoví-li zvláštní zákon jinak.²⁾

ZAPSANÉ, SKUTEČNÉ ČI FIKTIVNÍ?

osoba skutečně sídlí, tedy místem, kde je umístěna její správa a kde se s ní veřejnost může stykat. Občanský zákoník tak obsahuje zásadu, že sídlem právnické osoby musí být její **skutečné sídlo**, tedy místo, kde právnická osoba fakticky sídlí. Uvádí-li právnická osoba jako své sídlo jiné místo, může se každý, dovolat i jejího skutečného sídla. Výše uvedené však předpokládá, že třetí osoby budou s takovým skutečným sídlem obeznámeny.

Právnická osoba musí vždy, při jakémkoliv kontaktu se třetími osobami (veřejností i úřady) uvádět své skutečné sídlo. Taková povinnost je pro podnikatele stanovena např. v § 13a obchodního zákoníku, podle něhož je každý podnikatel povinen na všech objednávkách, obchodních dopisech a fakturách uvádět, mimo jiné, i údaj o svém sídle.

uvedeném smyslu a **sídlem zapsaným**, jímž se označuje adresa určená v zakladatelském dokumentu (či jeho pozdější změně) a zapsaná jako sídlo právnické osoby ve veřejnoprávní evidenci. Zásadně platí, že právnická osoba je povinna nechat si zapsat vždy své skutečné sídlo, a neučiní-li tak, každý se může dovolat jejího skutečného sídla. Sídlo určené v zakladatelském dokumentu a zapsané v obchodním nebo jiném veřejném rejstříku se tedy musí shodovat se skutečným sídlem, což má jistě své opodstatnění, neboť jinak by veřejnoprávní evidence postrádala smysl.

Již byl vysvětlen rozdíl mezi sídlem skutečným a zapsaným. Co když však právnická osoba žádné sídlo nemá, přičemž to zapsané je pouze tzv. **sídlo fiktivní**? O fiktivním sídle hovoříme tehdy, pokud adresa zapsaná v obchodním či jiném veřejném rejstříku (např. živnostenském) skutečným sídlem není, přičemž právnická osoba sama neuvádí, či dokonce ani nemá, sídlo jiné (skutečné), a proto neexistuje žádné místo, kde by bylo možné právnickou osobu zastihnout.

Dle komentářové literatury začala být fiktivní sídla z různých důvodů zaváděna v devadesátých letech 20. století u obchodních společností a „tato praxe, které ani k tomu příslušné orgány státu dlouho nijak nezabraňovaly, byla v literatuře opakovane kritizována“.⁵⁾

S ohledem na to, že existence právnické osoby je bez sídla vyloučena, je skutečnost, že právnická osoba má pouze sídlo fiktivní, ještě závažnějším porušením právních předpisů, než to, že jako své sídlo uvádí sídlo jiné než skutečné. Na sídlo fiktivní tak lze a minore ad maius vztáhnout všechny negativní důsledky vztahující se k porušení zásady jednoty sídla zapsaného a skutečného.

OBEC NEBO ADRESA?

Právní úprava sídla obsažená v § 19c občanského zákoníku umožňuje, aby právnická osoba zapísaná do obchodního nebo jiného veřejného rejstříku (např. živnostenského) ve svém zakladatelském dokumentu uvedla namísto přesné adresy svého sídla pouze obec, v níž se sídlo nachází. K zápisu do příslušného rejstříku však již musí ohlásit plnou adresu svého sídla. Toto ustanovení má praktický význam tehdy, stěhuje-li se právnická osoba v rámci jedné obce do nového sídla. V případě, že je v zakladatelském dokumentu uvedena pouze obec, není nutné tento dokument měnit složitými procedurami.

Např. u nejčastěji se vyskytujících společností s ručením omezeným tak zpravidla nebude nut-

nepůjde o změnu společenské smlouvy (stanov) dle § 125 odst. 1 písm. c) a d) obchodního zákoníku, o níž by navíc dle § 127 odst. 4 obchodního zákoníku musel být pořízen notářský zápis. K návrhu na zápis změny adresy sídla společnosti do obchodního rejstříku bude proto postačovat, když společnost s ručením omezeným doloží rozhodnutí jednatele(ů) o změně sídla společnosti.⁷⁾

Proces změny sídla se tak v těchto a obdobných případech v posledních letech značně urychlil, zjednodušil a v neposlední řadě též podstatně zlevnil.

DORUČOVÁNÍ DLE OBČANSKÉHO SOUDNÍHO ŘÁDU

Zákonem č. 555/2004 Sb. byla s účinností od 1. 1. 2005 novelizována ustanovení zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“), týkající se činnosti soudů při doručování písemnosti v občanském soudním řízení.

V § 47 občanský soudní řád rozlišuje při doručování právnickým osobám sídlo zapsané a sídlo skutečné. Podle odst. 4, byla-li písemnost doručována na adresu sídla zapsané v obchodním nebo jiném veřejném rejstříku, je uložení písemnosti, kterou si právnická osoba nevyzvedla v zákonem určené lhůtě,⁸⁾ neúčinné, jestliže právnická osoba soudu prokáže, že v den, kdy nebyl zastížen nikdo, kdo by byl oprávněn písemnost za ni přijmout, a to v době do tří dnů, nebo, jde-li o písemnost, která má být doručena do vlastních rukou, do deseti dnů od uložení, ve skutečnosti sídlila jinde a současně bez zbytečného odkladu požádala o změnu zápisu svého sídla v obchodním nebo jiném veřejném rejstříku.

Podle odstavce pátého je doručení na adresu skutečného sídla neúčinné tehdy, prokáže-li právnická osoba soudu pouze to, že ve skutečnosti sídlila jinde.

Účinné uložení písemnosti má (s výjimkou písemností, u nichž je náhradní doručení vyloučeno) závažný důsledek, a to doručení náhradním způsobem podle § 50c odst. 4 občanského soudního řádu. U písemností, které byly účinně uloženy a zároveň nejde o písemnosti, u nichž je náhradní doručení vyloučeno, tak nastává fikce jejich doručení, bez ohledu na to, zda se adresát skutečně o jejich doručení dozvěděl.

ZAPSANÉ SÍDLO VERSUS SÍDLO SKUTEČNÉ

Soud má proto při doručování na adresu zapsaného sídla větší jistotu, že bude právnické osobě